

Michał Wojciechowski

"The Moral World of the First Christians", Wayne Meeks, London 1987 : [recenzja]

Collectanea Theologica 61/4, 204-205

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nastawienie mądrości Izraela wobec świata stworzonego i wobec ludzkiej egzystencji. Aczkolwiek istotnie dokonano się znaczne przesunięcie akcentów, mędrcy stale podkreślali trwałość przymierza Boga z ludzkością i dawali wyraz dużemu otwarciu ekumenicznemu ludu Bożego.

Książkę zamykają noty uzupełniające, poczynione przez autorów lub redaktora drugiego wydania (s. 203—222) oraz wykaz skrótów i indeksy (autorów, tekstów, przedmiotowy, słów i zwrotów). Starannie opracowane wydanie ułatwiają lekturę dzieła i nadają mu większą spójność. Dobrze się stało, że redaktorzy *Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium* zdecydowali się na wznowienie tej pozycji. Kwestie dyskutowane 20 lat temu nadal pozostają w polu zainteresowania starotestamentalistów. Wiele rozważań podejmuje się dzisiaj podług nowych kryteriów i metod badawczych. Dotyczy to zwłaszcza analizy semantycznej, terminologii i wątku przymierza, a także kilku zagadnień teologii biblijnej. Bardzo interesujące są uwagi poczynione przez autorów, którzy wracając po latach do podjętej niegdyś problematyki dorzucają nowe myśli, a zarazem wykazują tę samą co wtedy bezradność wobec spraw niejasnych i trudnych. Na cenne uzupełnienia złożyły się również doskonale wskazówki bibliograficzne, sugerujące dalszą lekturę i bilansujące kierunki dyskusji odbytych w latach 70. i 80. Mając to na względzie lektura książki może stymulować nowe poszukiwania i budzi prawdziwy szacunek wobec wkładu uczonych, których przemyślenia weszły na stałe do historii badań nad Biblią.

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa

Wayne MEEKS, *The Moral World of the First Christians*, London 1987, SPCK, s. 182.

Temat tej książki jest niewątpliwie ważny: jak bowiem przedstawić można życie i etykę pierwszych chrześcijan na tle idei moralnych i etosu świata starożytnego? W większym zakresie tego zagadnienia dotąd nie podejmowano (chyba że apologetycznie), nie jest to też popularny temat badań szczegółowych. Częściej pisze się o etyce NT, czyli o formułowaniu i przekazie zasad moralnych już wewnątrz młodego chrześcijaństwa.

Mimo tego lektura trochę rozczarowuje. Istotnie, przedstawiono obok siebie koncepcje etyczne grecko-rzymskie, izraelskie i chrześcijańskie. Mało jest jednak elementu porównania czy historycznego studium zależności. Co więcej, styl jest podręcznikowy, szereg sekcji dotyczących poszczególnych myślicieli czy ksiąg mogłoby znaleźć się bez zmian w podręczniku historii filozofii lub teologii biblijnej. Następnie, autor nawiązuje do wykładów, jakie na ten temat prowadził, wprowadzając sporo objaśnień i rozwinięć mających pomóc w lekturze początkującym. Tym mniej miejsca przypadło kwestii centralnej.

Jest wprawdzie dobrą tradycją humanistyki anglosaskiej (inaczej całkiem niż niemieckiej — i naszej), że nawet zaawansowane monografie nie rezygnują z wprowadzenia dla początkujących i stale objaśniają rzeczy specjalistom już znane. Tym razem jednak popularyzacja przeważa nad głównym celem pracy. Musiało to być zamiarem autora; pisał zresztą dla wydawnictwa specjalizującego się w przystępnych podręcznikach. Książka jest niewielka i mało zawiera przypisów i literatury.

Jest jednak i głębsza przyczyna takiego rozwiązania, unikania porównań i powiązań. Autor świadomie preferuje bowiem metodę socjologiczną, i to jest główna teza książki ciekawa specyfika, a zarazem jednostronność. Interesuje go najbardziej etos przedstawianych społeczności, normy etyczne jako czynnik identyfikacji i spójności grup społecznych. Metoda ta nie bardzo da się połączyć z porównawczą. Wpływa też na wykorzystanie miejsca, sporo go

poświęcono samej społecznej charakterystyce świata starożytnego i chrześcijaństwa.

Książka zaczyna się od rozdziału *Tło społeczne*, w którym przedstawiono greckie miasto *polis* jako kontekst norm prawnych i etycznych, a następnie kryzys małych społeczności w wielkich imperiach. Etyka stała się w nich mniej społeczną; od dociekań na temat prawa i władzy filozofowie zwrócili się ku formacji wewnętrznej jednostki (rozdział 2, omawiający głównie pisanie moralistów i kierunki filozoficzne).

Analogicznie, etos Izraela (rozdział 3) był pierwotnie przede wszystkim rodzinny i narodowy. Z czasów nowszych omówiono Mądrość Syracha (m.in. jako etykę praktyczną członka elity społecznej), dokumenty z Qumran (separacja wybranych), Filona z Aleksandrii (poszukiwanie filozofii i etyki odpowiedniej i w świecie żydowskim, i w greckim), Misznę (reguła życia codziennego niewielkich wspólnot). Wspólne tematy to wpływ moralnego (lub nie) postępowania na historię, relacja między jednym Bogiem a jednym ludem, Pismo i Prawo.

Podobnie w wypadku chrześcijaństwa (rozdział 4), uwaga skupia się na jego społecznym obrazie: na początku był to mesjański odłam („sekta”) judaizmu, a radykalizm etyki wypływał w jakiejś mierze z oczekiwań apokaliptycznych. Mowa też o roli społecznej wędrownych nauczycieli, związkach z synagogą i kościołach domowych — które stały się terenem nowej identyfikacji społecznej. Systematyczny przekaz i nauczanie wspólnych zasad moralnych przyczyniło się do zbudowania więzi między kościołami lokalnymi na obszarze imperium — więź ta umocniła się w konfliktach ze środowiskiem.

Ostatni rozdział (5) poświęcony został przykładom chrześcijańskiego nauczania moralnego dobranym pod kątem ich formy literackiej i tła społecznego (1 Tes — pareneza; 1 Kor — pochwały i nagany, a także społeczne reperkusje dystansu wobec kultu pogańskiego; Mt — Jezus nauczycielem moralności, formowanie wspólnoty chrześcijańskiej; Apokalipsa — separacja; Didache — podręcznik; Ireneusz — chrześcijanie a konflikt dobra i zła w świecie). Te wizje są w jakiejś mierze rozbieżne, bo stoją za nimi różne koncepcje relacji między ludźmi.

Ostatecznie wydaje się, że choć autor nie w pełni osiągnął postawiony sobie cel, książka łączy wiadomości nieczęsto zestawiane razem i oświetla je w ciekawy sposób. Dowodzi raz jeszcze, jak przydatna może być znajomość tła historycznego Biblii i metod badawczych spoza egzegezy.

Michał Wojciechowski, Warszawa

AMBROSIUS MEDIOLANENSIS, *De sacramentis = Über die Sakramente. De mysteriis = Über die Mysterien [Lateinisch, deutsch]*, Ambrosius. Übers und eingeleitet von Josef Schmitz, Freiburg (Breisgau) — Basel—Wien—Barcelona—Rome—New York, Herder, Fontes Christiani 3, 1990, s. 289.

W roku 1990 wydawnictwo Herdera rozpoczęło edycję dwujęzycznej serii Fontes Christiani. Znajdują się w niej dzieła klasyków teologii patrystycznej i średniowiecznej. Serię redagują Norbert Brox, Wilhelm Geerlings, Gisbert Greshake, Rainer Ilgner i Rudolf Schieffer. Zwrot do źródeł chrześcijańskiej klasyki teologicznej obserwujemy w wielu krajach, zwłaszcza w tych, które głoszą kryzys wiary i teologii i które być może wcześniej od innych dostrzegają ratunek w powrocie do źródeł. Tak stało się we Francji w okresie II wojny światowej. Wówczas J. Danielou i H. de Lubac rozpoczęli publikację *Sources Chretiennes*. Najpierw chodziło o pokrzepienie serc po katastrofie nie tylko wojennej, ale także duchowej, po załamaniu się wielu duchowych wartości narodu. Jednak seria przez edycję tekstów oryginalnych z dobrym francuskim tłumaczeniem, komentarzem i wstępem stała się ważnym zbiorem źródłowym dla studiów patrystycznych. Znaczenie tego